

УДК 347.77(100)(477)

Полякова Ю. В.

Львівська комерційна академія

ПАТЕНТНА АКТИВНІСТЬ: ЗАГАЛЬНОСВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджено тенденції патентування у світі, показано переваги та недоліки процесу патентування, проведено аналіз патентної активності вітчизняних та іноземних суб'єктів на території України. На основі цього виявлено проблеми у патентуванні в Україні та означено шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: патент, інтелектуальна власність, промислова власність, винахід, промисловий зразок, корисна модель, охоронні документи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин завершується становлення глобальної системи охорони інтелектуальної власності. Необхідність її створення зумовлена зростанням значення інтелектуальної власності у глобальній економіці та виникненням більш інтенсивних торговельних відносин.

Інноваційна політика, що здійснюється провідними країнами, визнає права на інтелектуальну власність найважливішим інструментом, що сприяє поширенню технологій і знань. На існуванні такого зв'язку між інноваціями і правами на інтелектуальну власність наголошує Європейська місія [5, с. 23]. Питання ефективного використання підприємцями права на інтелектуальну власність також займає одне з головних місць в світовій та зокрема Європейській промисловій політиці. Створення умов для розвитку інтелектуальної власності залишається основною передумовою підвищення конкурентних позицій бізнесу.

Під інтелектуальною власністю розуміють власність нематеріального виду, що створена в процесі залучення в економічний обіг результатів інтелектуальної діяльності. Можна зупинитися на таких її аспектах: остаточне оформлення знань у вигляді конкретних об'єктів інтелектуальної власності, нерозривний зв'язок економічних і правових аспектів при використанні об'єктів інтелектуальної власності. Проте на сучасному етапі зазначені аспекти переросли в економічну площину, тому що привабливість комерційного застосування об'єктів інтелектуальної власності напряму залежить від їх правового захисту. Тому для побудови суспільства, заснованого на ефективному використанні передових знань та застосуванні інноваційних і науково-технічних рішень у виробничому процесі, слід об'єктивно оцінювати роль інтелектуальної власності та знати і реалізовувати можливості її правового захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним із захистом інтелектуальної власності та його взаємозв'язку із інноваційним та науково-технічним розвитком, приділяється увага як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Так, вивчаються позиції України у міжнародному науково-технічному розвитку [4], висвітлюється роль інтелектуальної власності у становленні новітніх технологічних укладів [5], аналізуються переваги та недоліки патентного захисту [1; 6], досліджуються напрями інтеграції України у міжнародний інноваційний та науково-технічний простір.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Економіка інтелектуальної власності у методичному відношенні найскладніша, оскільки пов'язана з питаннями права і економіки, науки і техніки. Дослідження у цій сфері стосуються економічних, технічних, правових, загальнокультурних та цивілізаційних проблем.

Можна погодитися з твердженням, що права інтелектуальної власності посіли центральне місце у стратегіях інноваційних фірм у всьому світі.

Інтелектуальна власність включає в себе промислову власність та авторське право. Об'єкти промислової власності захищаються патентним правом, норми якого є досить розвиненими, щоб захищати інтереси винахідників та виробників нової продукції. Проте рівень правового захисту вітчизняних розробок залишається невисоким за кордоном, що зменшує шанси на завоювання закордонних ринків, невисокий рівень отриманих патентів всередині країни негативно впливає на науково-технічний розвиток, нехтування об'єктивними тенденціями у міжнародному патентуванні винаходів спричиняє відсталість вітчизняного виробництва та домінуючих технологічних укладів в країні. Питання відповідності національних та загальносвітових тенденцій у патентній активності потребують більш детального вивчення.

Мета статті полягає у визначенні тенденцій патентної активності у світі, оцінці позицій України у досліджуваній сфері та розробка рекомендацій щодо стимулювання винахідницької активності і подальшого правового захисту передових на світовому ринку розробок.

Виклад основного матеріалу. У світі відзначається тенденція до зростання кількості заявок на об'єкти інтелектуальної власності протягом останніх років. На структуру патентування у світі безпосередньо впливають процеси глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки, наміри фірм захистити свої технічні рішення за межами розташування свого головного офісу [6, с. 13]. Три країни (Японія, США, Китай) продукують 60% всіх поданих заявок на патенти у світі (одночасно фіксують зростання Китаю та зниження показників по Японії). На Китай і США припадає 4/5 від 7,2% загальносвітового зростання кількості заявок на патенти. Патентне відомство Китаю обігнало відомство Японії за кількістю поданих заявок і стало другим найбільшим одержувачем заявок на видачу патентів у 2010 році [4, с. 15]. Як зазначається, пострадянські країни у патентуванні здебільшого орієнтуються на власний внутрішній ринок, а не на загальносвітові тенденції.

Одночасно слід відмітити зростання кількості заявок на об'єкти інтелектуальної власності в Європі (Франція, Німеччина, Великобританія), у 2010 році цей показник значно перевищив рівень зростання ВВП трьох найбільших європейських країн. У більшості із 20 провідних відомств темпи зростання кількості заявок виражають двозначними цифрами [2, с. 13].

В процесі аналізу патентної активності у різних галузях, вчені зробили висновок, що найбільшу частку заявок у світі складають заявки на вина-

ходи в галузі комп'ютерної техніки, електротехнічного обладнання, аудіовізуальних технологій.

Сьогодні наголошується на існуванні як переваг, так і недоліків патентів. Серед переваг вказують на те, що патент стимулює розвиток промисловості і торгівлі, підтримує промислову ініціативу, захищає потенційну комерційну вигоду власника, підтверджує права на об'єкт та інформує про сучасні досягнення та майбутні напрями науково-технічних досліджень. Патент також слугує зручним кількісним показником для аналізу тенденцій винахідництва та патентної активності.

Можна сказати, що зростання попиту на патенти пов'язане із загальним збільшенням технологічної інтенсивності економіки і фірми схильються до захисту своєї інтелектуальної власності саме шляхом патентування [6, с. 15].

З іншого боку стрімке зростання кількості заявок на видачу патентів у багатьох країнах світу в останні роки призводить до уповільнення роботи патентних бюро і погіршення її якості, дублювання зусиль бюро при розгляді ідентичних заявок у різних країнах, збільшенню транзакційні витрати на отримання необхідних ліцензій під час випуску технологічно складних пристроїв, примножує кількість судових суперечок [1; 2].

Збільшення кількості патентів у пересічних галузях науки і техніки призводить до одержання взаємозалежних патентів, до отримання патентів низького рівня [2, с. 7]. Підтримка інновацій у таких випадках виявляється слабкою, а патенти утворюють так звані «чагарники», що перешкоджають зростанню ринку.

Зупинимось на окремих недоліках патентної системи. Зазначають, що іноді патенти отримують і недобросовісно використовують так звані «непрактикуючі організації» (або прості «тролі»), що здобувають патенти виключно з метою отримання коштів за їх використання від виробників [1, с. 15]. Іншими словами, патенти все частіше використовують для блокування інноваційних розробок. Проте, як стверджують, описане явище не характерне для України, оскільки не дотримуються такі умови як існування потужних корпорацій, які розробляють і використовують інноваційні технології та висока патентна активність суб'єктів винахідництва у відповідних сферах технологій.

Так, діяльність патентних тролів для економіки США за останні 20 років принесла збитків близько 500 млрд. дол. Починаючи з 2006 року світова економіка щорічно втрачає близько 83 млрд. дол. Цьому сприяє перевантаження патентних бюро, недостатнє фінансування і в результаті видаються сумнівні патенти [1, с. 16]. Серед інших недоліків вказують на несумісність інтелектуальної власності з економічним прогресом, патенти захищають ідеї і тим самим гальмують економічний прогрес. В свою чергу прогрес завжди спирається на минулі досягнення, і патенти роблять відкриті змагання неможливими.

Однак правову охорону інтелектуальної власності вважають фінансовим стимулом, необхідним для інвестування капіталів у технологічні розробки [5, с. 25].

Зупинимось на аналізі патентної активності вітчизняних та іноземних суб'єктів на території України. Статистика показує, що протягом 2012 р. до Державної служби інтелектуальної власності надійшло понад 49 тис. заявок на об'єкти промислової власності (ОПВ) і одночасно видано 30356 охоронних документів на об'єкти промислової власності.

У 2012 р. надійшло 4955 заявок на винаходи, у тому числі 2492 – від національних заявників, активність яких за останній рік децю зменшилась. Також у 2012 році видано 3405 патентів на винаходи, у тому числі 1557 – національним заявникам, 1848 – іноземним [3, с. 255].

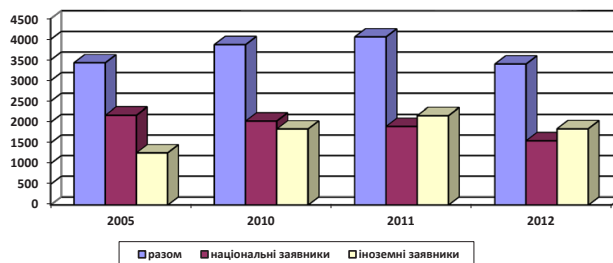

Рис. 1. Динаміка виданих патентів на винаходи в Україні

Частка заявок від іноземних заявників протягом останніх років продовжує залишатися стабільною, у 2012 р. становила 49,7% від загальної кількості заявок.

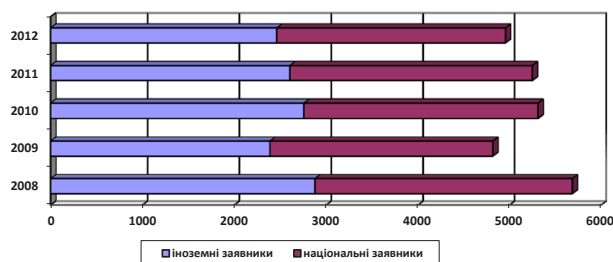

Рис. 2. Динаміка надходжень заявок на винаходи в Україні

Найбільш активними серед іноземних заявників у 2012 р. були заявники зі США (27,4%), Німеччини (16,6%), Швейцарії (9,9%), Франції (5,8%), Японії (4,8%), Російської Федерації (4,2%), Великої Британії (3,8%), Італії (2,8%), Нідерландів (2,6%), Бельгії (2,6%) та Австрії (2,0%) [3, с. 255].

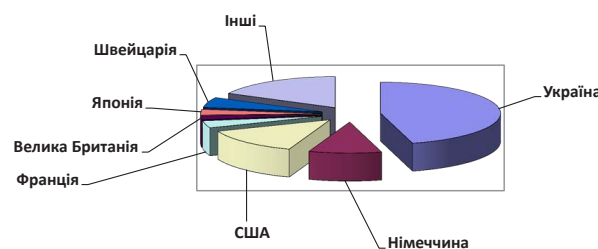

Рис. 3. Патенти на винаходи в Україні у розрізі країн-заявників

Децю по-іншому виглядає ситуація із заявками на корисні моделі, у 2012 р. на них надійшло 10217 заявок, з них 10019 – від національних заявників (98,1%).

Розглядаючи активність національних заявників-юридичних осіб, слід зазначити, що найбільш активними були підприємства і організації, що працюють у сфері освіти і науки. Протягом останніх трьох років ними щорічно подається близько 90% загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі. Частка заявок від промислових підприємств протягом аналізованого періоду знизилась з 15% у 2005 р. до 5% у 2012 р. [3, с. 255].

Традиційно найбільша кількість заявок подається підприємствами і організаціями, що функціонують у промислово розвинених регіонах: Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівській, Одеській, Харківській областях та м. Києві. Так, у 2012 р. заявниками цих регіонів подано загалом понад 6,2 тис. заявок на винаходи і корисні моделі, або близько 80% загальної кількості заявок від заявників-юридичних осіб.

Можемо побачити, що тематична спрямованість патентування національними заявниками, в основному, відповідає світовим тенденціям. Понад три чверті загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі практично рівномірно розподіляються між технічними напрямками «Прилади», «Хімія» і «Машинобудування» (по 25% загальної кількості); близько 9% заявок належать до напрямку «Електротехніка» [3, с. 255].

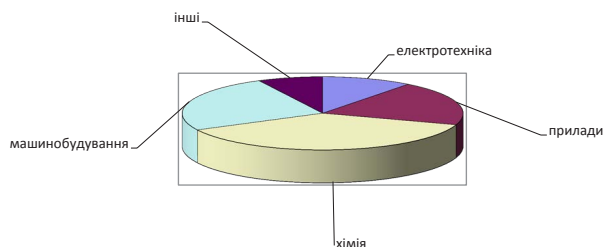

Рис. 4. Заявки на винаходи за основними технічними напрямками від юридичних осіб – національних заявників

Активність у поданні заявок на промислові зразки порівняно з 2011р. зросла. У 2012 р. подано 1851 заявку. Кількість заявок від іноземних заявників також зросла і становила 18% від загальної кількості заявок на промислові зразки. Найактивнішими серед іноземних заявників були заявники з Російської Федерації (22,5%), Кіпру (10,2%), Білорусі (7,8%), США (7,5%), Німеччини (6,9%), Польщі (6,3%), Японії (5,4%), Великої Британії (3,6%) та Фінляндії (3,0%) [3, с. 255].

За офіційними даними, кількість заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою від національних та іноземних заявників зросла, порівняно з 2011 р. на 6,6% та 13,7% і склала 17944 та 4837 відповідно. Найбільше заявок надійшло від заявників зі США (19,5%), Російської Федерації (12,0%), Кіпру (9,5%), Швейцарії (6,8%), Великої Британії (6,0%), Японії (4,7%) та Індії (4,1%).

Загальна кількість зареєстрованих у 2012 р. свідоцтв на знаки для товарів та послуг за національною процедурою становила 15459, з них 11611 – на ім'я національних заявників (75,1%). Надано правову охорону 8145 міжнародним знакам відповідно до Мадридської системи.

Вітчизняна статистика інформує, що станом на 1 січня 2013 р. всього видано 371471 охоронний документ, з них 105360 патентів на винаходи, 76361 патент на корисні моделі, 24159 патентів на промислові зразки, 165536 свідоцтв на знаки для товарів і послуг, 13 – на топографії ІМС. Здійснено 19 реєстрацій свідоцтв на кваліфіковані зазначення походження товарів та 23 реєстрації свідоцтв на право використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів. Надано правову охорону 118429 міжнародним знакам [3, с. 256].

У 2012 р. в результаті діяльності наукових організацій до вітчизняного патентного відомства було подано 8514 заявок на видачу охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ) (у 2011р. – 8849). До патентних відомств інших країн було подано 98 заявок, що на 44,1% більше, ніж у 2011р., у т. ч. 58 заявок – на винаходи, і 16 – на сорти рослин. У цей же період ними отримано на 2,3% менше охоронних документів України, в інших країнах – на 19,4% більше. Серед отриманих охоронних документів на ОПІВ 31,5% – патенти на винаходи і 2,4% – на сорти рослин [3, с. 119].

Для активізації патентної діяльності більшість країн, що обрали шляхи інноваційного розвитку, застосовують низку стимулів. Так, наприклад, у Китаї було розроблено Державну стратегічну програму про захист прав інтелектуальної власності. Дотримуючись міжнародних правил, країна з урахуванням своїх реалій визначає відповідний рівень захисту інтелектуальної власності і намагається координувати інтереси її творців, користувачів і громадськості, що створення і захист інтелектуальної власності сприяли один одному.

У США винахіднику з державних наукових лабораторій виплачують 15% доходу від продажу ліцензій. В Німеччині мінімальний розмір винагороди повинен складати 15%, а максимальний – 33% доходу від використання винаходу. Розміри виплат винахідникам визначені також в Японії, Франції та інших країнах [4, с. 28].

Одночасно на шляху до інтенсифікації патентної активності та зростання якісного рівня отриманих патентів, серед інших, в Україні виділяють наступні проблеми [4, с. 25]:

- виїзд вітчизняних вчених за кордон і відповідно зниження науково-технологічного потенціалу країни;
- відсутність у суспільстві науково-орієнтованого ідеологічного підґрунтя (державна система поглядів, ідей, впевненості відносно цінності науки) і відповідного стратегічного планування;
- невідповідне ставлення до працівників наукової сфери та інженерних кадрів;
- нерозуміння державних пріоритетів, їх розпорошеність та невідповідність світовим тенденціям;
- відсутність мотиваційних стимулів у потенційних винахідників (комерційних, суспільних) та відповідного взаємного зв'язку між владою та наукою.

Існування цих недоліків прямо вказує на необхідність забезпечити вчених і підприємців законодавчо встановленими можливостями в галузі охорони прав на інтелектуальну власність.

Взаємозв'язок між охороною інтелектуальної власністю, активізацією розробок нових технологій, зумовленою надходженнями прямих іноземних інвестицій, та переданням технологій – загальноновизнаний факт [5]. Відповідно країни з недосконалим рівнем охорони інтелектуальної власності не можуть залучити значні обсяги інвестицій і технологічних потоків, оскільки власними інтелектуальної власності не мають стимулів для укладання ліцензійних угод на основі діючих патентів.

Оскільки найбільш інноваційно активними вважають представників малого та середнього бізнесу, то важливим вбачається консультування малого бізнесу з питань доступу до інтелектуальної власності, підвищення рівня розуміння значення патентного захисту для захисту власних прав та створення умов для патентування малими і серед-

німи підприємствами своїх передових винаходів, зокрема, шляхом дофінансування відповідними державними або інноваційними фондами витрат на патентування, що стосуються перспективних на світовому ринку розробок.

У той же час на державному рівні потрібно забезпечити видачу патентів лише високої якості, тобто тих, щодо яких не виникатимуть суперечки щодо правомірності їх отримання та у подальшому визнання їх недійсними.

Варто на регіональному рівні стимулювати співробітництво між вітчизняними науково-дослідними установами та їх іноземними партнерами, особливо із суміжних держав для проведення спільних наукових розробок та подальшого патентування на паритетних засадах за кордоном, особливої уваги слід звернути на країни ЄС для подальшого виходу на європейський ринок.

Корисним прикладом для України є розроблена в ЄС стратегія технологічного розвитку на най-

ближче десятиріччя, що передбачає три ключові елементи:

- підтримку освіти та мобільності кадрів;
- створення сприятливого правового, регламентуючого та фінансового середовища;
- стимулювання інноваційної активності в приватному секторі та посилення кооперації як на національному рівні, так і на рівні ЄС.

Висновки і пропозиції. В умовах потужного інноваційного та науково-технологічного розвитку зростає значення інтелектуальної власності як у напрямі використання їх результатів у практичній діяльності, так і у сфері правового захисту. Належна увага з боку держави у напрямі забезпечення сприятливих умов для винахідництва та отримання патентного захисту для передових наукових і технічних об'єктів сприятиме підвищенню наукового потенціалу, активізації міжнародного співробітництва шляхом укладання ліцензійних угод із іноземними партнерами та отриманню грошових надходжень.

Список літератури:

1. Абдуліна І. Про патентних тролів / Абдуліна І. // Інтелектуальна власність. – 2012. – № 8. – С. 15–19.
2. Андрощук Г. Інтелектуальна власність в інноваційній економіці: стримуючі фактори / Андрощук Г. // Інтелектуальна власність. – 2012. – № 6. – С. 5–11.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 221 с.
4. Правик Ю.Н. Геополитическая траектория международного научно-технологического развития. Позиции Украины / Правик Ю.Н. // Проблемы науки. – 2013. – №10. – С. 24–29.
5. Федулова Л. Тенденції становлення новітнього технологічного укладу у світовій економіці: роль управління інтелектуальною власністю / Федулова Л., Цибульська Л. // Економіка України. – 2011. – №12. – С. 23–35.
6. Чехун В.О. Патентування винаходів в Україні і світі: тенденції та особливості / Чехун В.О., Кот О.В., Вашуленко О.С. // Проблемы науки. – 2012. – №3. – С. 12–19.

Полякова Ю. В.

Львовская коммерческая академия

ПАТЕНТНАЯ АКТИВНОСТЬ: ОБЩЕМИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПОЗИЦИИ УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы тенденции патентования в мире, показаны преимущества и недостатки процесса патентования, проведен анализ патентной активности отечественных и иностранных субъектов на территории Украины. На основе этого выявлены проблемы в патентовании в Украине и отмечены пути их решения.
Ключевые слова: патент, интеллектуальная собственность, промышленная собственность, изобретение, промышленный образец, полезная модель, охраняемые документы.

Poliakova J. V.

Lviv Academy of Commerce

PATENT ACTIVITY: WORLD TENDENCIES AND POSITION OF UKRAINE

Summary

The tendencies of patenting in the world are investigated, advantages and lacks of process of patenting are shown, the analysis of patent activity of national and foreign subjects is conducted on territory of Ukraine. On the basis of it problems are educed in patenting in Ukraine and the ways of their decision are proposed.
Key words: patent, intellectual property, industrial property, invention, industrial prototype, useful model, guard documents.